

ANA BABALARIN DUYGU SOSYALLEŞTİRME UYGULAMALARI VE ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE DUYGUSAL VE SOSYAL GELİŞİM

PARENTS' EMOTION SOCIALIZATION PRACTICES AND EMOTIONAL AND SOCIAL DEVELOPMENT IN EARLY CHILDHOOD

Emine KAYA-BİCAN

Uzm., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, eminekaya.psy@gmail.com

Dilek SARITAŞ-ATALAR

Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Psikoloji Bölümü, dsaritas@ankara.edu.tr

Öz

Bu derleme çalışmasının amacı, erken çocukluk döneminde, çocuklarının duygusal ve sosyal yetkinlik kazanmalarında önemli rolü olan ana babaların duygu sosyalleştirme uygulamalarını incelemektir. Duygu sosyalleştirme, ana babaların kendi duygularını ifade etme şekilleri, çocukları ile duygular hakkında konuşma ve çocuklarının olumsuz duygularına gösterdikleri tepkiler olmak üzere üç farklı şekilde gerçekleşmektedir. Özellikle ana babaların çocuklarının olumsuz duygularına gösterdikleri tepkiler, alan yazında önemle ele alınan bir konudur. Bu tepkiler, destekleyici ve destekleyici olmayan tepkiler şeklinde iki kategoriye ayrılmışlardır. Destekleyici ana babalar, çocuklarının olumsuz duygularını onlarla yakınlaşmak için fırsat olarak görürler ve bu duygularla baş etmeleri konusunda onlara rehberlik ederler. Aksine, destekleyici olmayan ana babalar ise, olumsuz duyguları tehdit olarak görürler ve kendilerinin ve çocuklarının bu duygulardan bir an önce kurtulması gerektiğine inanırlar. Ana babaların kendi duyguları ile baş etme yöntemleri, psikolojik sağlıkları, kişilik özellikleri ve evlilik doyumları, alan yazında sınırlı çalışmada yer verilen, ancak ana babaların duygu sosyalleştirme uygulamalarını doğrudan şekillendiren önemli faktörlerdir. Duygu sosyalleştirme uygulamalarının daha iyi anlaşılabilmesi için, bu faktörlerin göz önünde bulundurulması önemlidir. Duygu sosyalleştirme üzerine yapılan araştırmalar, sosyal ve duygusal gelişim sürecinde genelde annelerin etkisine odaklanmaktadır. Babaların çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimlerine katkılarını, babalardan elde edilen veriler doğrultusunda inceleyen çalışmalar ise sayıca yetersizdir. Ayrıca, bulgular, duygu sosyalleştirme uygulamalarının, çocukların mizacına göre biçimlendirildiğini ve bu nedenle benzer uygulamaların farklı mizaç özelliklerine sahip çocuklar üzerinde farklı etkileri olabileceğini ortaya koymaktadır.

Abstract

The aim of this review is to examine parents' emotion socialization practices, which play an important role in the emotional and social competence of their children during early childhood. Emotional socialization occurs in three ways: parents' expression of their own feelings, discussion about emotions with their children, and parents' reactions to their children's negative emotions. In particular, parents' responses to their children's negative emotions are an issue that is strongly discussed in the literature. These responses are divided into two categories: supportive and non-supportive responses. Supportive parents see their children's negative emotions as an opportunity to approach and guide them to cope with these feelings. By contrast, non-supportive parents see negative feelings as a threat and believe that they and their children should be rescued from these feelings as soon as possible. The ways parents cope with their own emotions, their psychological health, personality traits and marital satisfaction are important factors that directly shape parents' emotional socialization practices, which are included in the limited studies in the literature. It is important to consider these factors in order to better comprehend emotion socialization. Emotional socialization research mainly focuses on the influence of mothers in the process of their children's social and emotional development. The studies that examine fathers' contributions to their children's social and emotional development are limited. Further, findings reveal that emotional socialization practices are shaped according to the temperament of children and therefore, similar practices may have different effects on children with different temperament.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 22 Ağustos 2017
Kabul edildiği tarih: 29 Kasım 2017
Yayınlanma tarihi: 27 Aralık 2017

Article Info

Date submitted: 22 August 2017
Date accepted: 29 November 2017
Date published: 27 December 2017

Anahtar sözcükler

Duygu Sosyalleştirme; Ana-Babalık; Erken Çocukluk Dönemi; Duygusal ve Sosyal Yetkinlik

Keywords

Emotion Socialization; Parenting; Early Childhood; Emotional and Social Competence

DOI: 10.1501/Dtcfder_0000001566

Sosyalleştirme, toplumların zaman içerisinde sürekliliğini sağlayan ahlâki normları, tutumları, değerleri, sembolleri ve dili içerir (Zahn-Waxler 102). Bir başka ifade ile, sosyalleştirme, kişinin kültürünü ve o kültürde nasıl yaşayacağını öğrenme sürecidir. Duygu sosyalleştirme ise, son yıllarda ortaya çıkan bir kavramdır ve

çocukların duygularını anlama, deneyimleme, ifade etme ve bu duygularla başa çıkma konusunda beceriler edinme süreci olarak tanımlanmaktadır (Eisenberg, Cumberland ve Spinrad 241). Bu sayede, çocuklar hangi duyguların kabul edilip edildiğini ve hangi duygusal tepkileri vermenin amaçları doğrultusunda daha işlevsel olduğunu öğrenirler. Ana babalar, çocuklarının duygu sosyalleştirme süreçlerinde ilk ve en önemli rehberlerdir. Özellikle, erken çocukluk döneminde, çocukların duygusal ve sosyal yetkinlik kazanmalarında ana babalarının rolü çok büyüktür.

Bu doğrultuda bu derleme çalışmasında ilk olarak duygu sosyalleştirmenin tanımı yapılacak ve ana babaların duygu sosyalleştirme uygulamalarından bahsedilecektir. İkinci olarak, ana babaların duygu sosyalleştirme uygulamalarının şekillenmesinde önemli rol oynadığı düşünülen ancak alan yazında çok az çalışmada önemine işaret edilen faktörler ele alınacaktır. Son olarak ise, ana babaların duygu sosyalleştirme uygulamalarının erken çocukluk döneminde çocukların duygusal ve sosyal yetkinliklerindeki önemi incelenecektir.

Duygu Sosyalleştirme

Eisenberg, Cumberland ve Spinrad (243) öne sürdükleri kuramsal modelde, duygu sosyalleştirmenin (a) ana babaların duyguları ifade etme şekilleri, (b) çocuklarla duygular hakkında konuşma ve (c) çocuklarının olumsuz duygularına gösterdikleri tepkiler olmak üzere üç farklı şekilde gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Bununla beraber, aile bireyleri arasındaki farklı etkileşimlerin oluşturduğu duygusal ortam da (Örn: bağlanma, çocuk yetiştirme stilleri, evlilik uyumu) dolaylı olarak duygu sosyalleştirme kapsamında ele alınmaktadır.

Ana babaların duyguları ifade etme şekilleri, çocuklarının sosyal ve duygusal yetkinlikleri ile çeşitli şekillerde ilişkilendirilebilir. Çocuklar ana babalarının duygu ifade şekillerini taklit ederek başkalarının duygusal tepkilerini anlama ve değerlendirme konusunda yetkinlik kazanırlar (Gottman, Katz ve Hooven 243). Ancak, ana babalar olumsuz duygu ifadesi sergiledikleri zaman, çocuklar kendilerinin ve başkalarının duygularını anlamakta ve kendi duygularını uygun şekilde ifade etmekte güçlük yaşarlar. Denham ve Burton (225) ana babaların çocukları ile birebir geçirdiği zamanlarda öfke gibi olumsuz duygu sergilemelerinin çocukların duyguları anlama becerilerine ket vurduğunu göstermişlerdir. İkinci olarak, duygular hakkında konuşma, çocuklara duygularını anlama ve değerlendirme imkânı sunmaktadır. Günlük yaşamdaki çeşitli konuşmalarda ana babalar belirli duyguları vurgulamakta ve bu duygulara dair sebepleri ve sonuçları

açıklamaktadırlar. Bu konuşmalar, çocukların duyguları anlamalarında ve olumsuz duyguları ile başa çıkmalarında yol gösterici olmaktadır (Gottman, Katz ve Hooven 243). Dunn, Brown ve Beardsall (448) duygular hakkında daha çok konuşan annelerin okul öncesi çocuklarının daha etkili duygu düzenleme becerilerinin olduğunu belirtmişlerdir. Düşük eğitilmiş ve yoksul annelerle yapılan kısıtlı sayıdaki çalışmalarda da duygu kelimesini daha çok kullanan ve çocuğu ile duygular hakkında konuşan annelerin çocuklarının, duyguları anlama ve duygularla baş etme becerilerinin daha ileri düzeyde olduğu bulunmuştur (Garner ve diğerleri 37).

Alan yazına bakıldığında, ana babaların çocuklarının olumsuz duygularına gösterdikleri tepkilerin önemle ele alınan bir konu olduğu görülmektedir. Çocukların öfke ve üzüntü gibi olumsuz duygularına ana babalarının verdiği tepkiler, çocukların ileride bu duygularla nasıl baş etmesi gerektiği konusunda yol gösterici olmaktadır. Çünkü genel olarak kendi duygularını tanıyan, kabul eden ve uygun şekilde ifade eden ana babaların çocuklarının da duygularını kabul ettiği bilinmektedir. Duygularını ifade etmeleri konusunda ana babaları tarafından desteklenen çocuklar, bu sayede kendi duyguları ile etkin şekilde baş etmeyi öğrenirler. Tersine, kendi duygularına yabancı olan ve olumsuz duygularını yok sayan ana babalar ise olumsuz duyguları tehdit olarak görürler ve çocuklarının da bu duygulardan bir an önce kurtulması konusunda ısrarcı olurlar (Gottman, Katz ve Hooven 246).

Eisenberg, Cumberland ve Spinrad (245) ana babaların, çocuklarının özellikle olumsuz duygularına gösterdikleri tepkileri, destekleyici ve destekleyici olmayan tepkiler şeklinde iki kategoriye ayırmışlardır. Destekleyici ana babalar, çocuklarının olumsuz duygularını onlarla yakınlaşmak için fırsat olarak görürler ve bu duygularla baş etmeleri konusunda onlara rehberlik ederler. Probleme odaklanma, duyguya odaklanıp çocuğu rahatlatma ve duygularını ifade etmesi için çocuğu yüreklendirme, bu ana babaların kullandıkları etkili duygu sosyalleştirme stratejileridir (Denham, Bassett Wyatt 620). Bu stratejiler çocukların kendilerinin ve başkalarının duygularını daha iyi anlamalarına yol açar, dolayısıyla duyguları ile etkili şekilde baş eden çocuklar daha çok olumlu sosyal davranış sergilerler (Meyer ve diğerleri 164). Destekleyici olmayan ana babalar ise çocukları olumsuz duygu deneyimlediklerinde, onların zarar görmemesi için bu duygulardan hemen kurtulmaları gerektiğine inanırlar (Gottman, Katz ve Hooven 245). Ceza ile tehdit etme, duyguyu değersizleştirme ve yok sayma bu ana babaların kullandıkları işlevsel olmayan duygu sosyalleştirme stratejileridir (Denham, Bassett, Wyatt 624).

Duyguları desteklenmeyen çocuklar, yaşadıkları yoğun duygu ile nasıl baş edeceklerini bilemedikleri için daha çok problemlili davranış sergilerler ve bu çocukların sosyal ilişkileri olumsuz etkilenir (Rogers ve diğerleri 281).

Batıda yapılan çalışmalar sıklıkla ana baba duygu sosyalleştirme uygulamalarının çocukların duyguları anlama, ifade etme ve olumsuz duygularla başa çıkma becerileri üzerindeki etkilerine vurgu yapmaktadır (Morris ve diğerleri 365). Ancak, ana babaların duygu sosyalleştirme yaklaşımlarındaki kültürel farkları inceleyen az sayıda çalışma, bireyci ve toplulukçu kültürlerde duygu sosyalleştirme uygulamalarının kültürel değerlerle uyumlu olarak farklılaştığını göstermektedir. Örneğin, Amerikalı ve Çinli annelerin çocukları ile etkileşimlerinin karşılaştırıldığı bir çalışmada, Çinli annelere kıyasla, Amerikalı annelerin daha çok çocuğun duygularını anlamaya yönelik sorular sorduğu ve çocuğun üzüntüsünü dile getirmesine imkân tanıdığı görülmüştür (Fivush ve Wang 502). Bu annelerin daha çok destekleyici duygu sosyalleştirme uygulamaları sergiledikleri açıktır (Warren ve Stifter 239). Bu durum bireyselliği ön planda tutan, çocuğun özerk, kendini iyi ifade edebilen, kendi başına kararlar alabilen bir birey olarak yetişmesini destekleyen Amerikan toplumunun kültürel değerleri ile uyumludur. Aksine, Çinli annelerin önceliğinin ise çocuğa toplum içinde uymak zorunda olduğu davranış biçimlerini göstermek olduğu görülmektedir. O nedenle Çinli anneler, olumsuz duygu sergileyen çocuklarına açıklama yaparak uygun davranışlar hakkında onları eğitmeye çalışırlar (Cheah ve Rubin 91-92). Dolayısıyla, bu kültürlerde cezalandırıcı ve duyguyu küçümseyici duygu sosyalleştirme uygulamaları en az diğer destekleyici duygu sosyalleştirme uygulamaları kadar sık kullanılmaktadır (Tao ve diğerleri 478). Toplulukçu kültürlerde, kişinin başkalarının ihtiyaç ve duygularına duyarlı olması, en az kendi duygularının farkında olması kadar önemlidir; çünkü sosyal bir gruba ait olma, o grubun beklentilerini karşılayacak davranışlarda bulunma ve toplumun diğer bireyleri ile duygusal bağı her zaman kuvvetli tutma büyük önem taşır (Chan, Bowes ve Wyver 631).

Duygu sosyalleştirme konusu Türkiye’de yeni çalışılmaya başlanmış bir kavramdır. Yine de son yıllarda, bu alana ilişkin araştırmacıların ilgisinin giderek arttığı gözlemlenmektedir. Çorapçı (271-288) duygu sosyalleştirme süreci ile bu sürecin çocukların sosyal ve duygusal gelişimine katkılarını anlattığı kitap bölümünde, duygu sosyalleştirme kavramını, bu kavrama ilişkin nitel ve nicel ölçme yöntemlerini, duygu sosyalleştirme kavramı ile ilişkili olan değişkenleri ve etnik, kültürel ve sosyo-ekonomik faktörleri ele almıştır. Güven ve Erden (120-128)

duygu sosyalleştirme sürecini ele aldıkları derleme çalışmalarında, olumlu ve olumsuz duygu sosyalleştirme uygulamaları ile bu uygulamaların çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerine etkilerini incelemişlerdir. Benzer şekilde Kılıç (A *Better Understanding...* 512-518), duygu sosyalleştirme kavramını açıkladığı derlemede, ana babaların çocuklarının duygularına verdikleri tepkileri alan yazın çerçevesinde ele almıştır.

Türkiye’de duygu sosyalleştirme konusunda 2006 yılından beri toplam 14 tez çalışmasının yürütüldüğü görülmektedir (Altan; Atay; Aydın; Cindioğlu; Güven; Hasçuhadar; Işık-Uslu; Karabulut; Kaya; Kılıç; Korkmaz; Özkan; Tekin; Uzbilir - Has). Kaya (91-93) okul öncesi çocukların babalarının yer aldığı yüksek lisans tezinde, babaların destekleyici ve destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme yaklaşımlarını yordayan faktörleri incelemiştir. Bulgulara göre, babaların destekleyici duygu sosyalleştirme uygulamalarını babaların kişilik özelliklerinden geçimlilik (olumlu yönde) ve duygusal tutarsızlık (olumsuz yönde) ile babaların eşleriyle uyumunun (olumlu yönde) yordadığı bulunmuştur. Babaların destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme uygulamalarını ise, babaların eğitim düzeyinin (olumsuz yönde), kişilik özelliklerinden dışadönüklüğün (olumsuz yönde) ve psikopatolojisinin (olumlu yönde) yordadığı görülmüştür. Duygu sosyalleştirme uygulamalarına yönelik kısıtlı sayıdaki çalışma gösteriyor ki, Türk anneleri, çocukları ile duygusal yakınlığa önem vermektedirler. Çorapçı, Aksan ve Yağmurlu (110), yaşları 39 ve 76 ay arası değişen 140 çocuk ve onların anneleriyle yaptıkları çalışmada, annelerin duygu sosyalleştirme uygulamalarının çocuklarının üzgün ve kızgın duygu ifadelerini ortaya çıkarıp çıkarmadığını incelemişlerdir. Bulgulara göre; üzüntü ve kızgınlık duyguları kıyaslandığında, üzüntü duygusunu deneyimleyen çocukların anneleri, çocukların duygusunu daha kolay isimlendirmekte ve bu duyguyu ifade eden çocuklarına problem odaklı yaklaşımlar sergileyerek daha çok destekleyici olmaktadır. Ek olarak araştırmada, eğitim seviyesi daha yüksek olan annelerin çocuklarının kızgınlık ve üzüntü duygularına daha az cezalandırıcı ve küçümseyici tepkiler gösterdikleri belirtilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, çocukların ifade ettikleri üzüntü duygusu anneleri tarafından çocuklarına duygusal anlamda yakınlaşmak için bir fırsat olarak görülmektedir. Türkiye’de yapılan başka bir çalışma ise, Elazığ ilindeki okul öncesi kurumlardan 363 çocuk ve onların aileleri ile yapılmıştır. Araştırmaya katılan annelerin %14.9’u (54) ilkokul, %33.6’sı (122) lise, % 51.5’i (187) ise üniversite mezunuyken; babaların %8i (29) ilkokul, %24ü (87) lise ve %68i (247) üniversite mezunudur. Bulgulara göre, annelerin eğitim düzeyi arttıkça daha olumlu duygu sosyalleştirme

uygulamaları sergiledikleri, olumsuz duygu sosyalleştirme uygulamalarının azaldığı bulunmuştur. İlkokul mezunu annelerin, lise ve üniversite mezunu annelere kıyasla erkek çocuklarının olumsuz duygularına karşı küçümseme biçiminde tepki gösterdikleri bulunmuştur. İlkokul mezunu babaların daha fazla olumsuz davranış stillerini benimsedikleri ve duygu ilişkili tepkileri daha az sergiledikleri bulunmuştur (Seçer ve Karabulut 156-157). Benzer şekilde Güven ve Erden (25) annelerin düşük eğitim düzeyinin, olumsuz duygu sosyalleştirme uygulamaları yoluyla 9-13 yaş arasındaki çocukların anneleri ile ilişkilerini etkilediğini ve çocuklarda davranış bozukluğu gibi yıkıcı sorunlar ile sonuçlandığını belirtmişlerdir.

Alan yazın incelendiğinde, ana babaların duygu sosyalleştirme uygulamaları üzerine yapılan çalışmaların genelde birincil bakım veren annelerle yapıldığı görülmektedir (Eisenberg ve Fabes 138). Araştırmacılar ilk zamanlarda anne ve babaların duyguları sosyalleştirme konusunda benzer yaklaşımlar sergilediklerini varsaymışlardır (Baker, Fenning ve Crnic 414). Ancak, anne ve babaların duygu sosyalleştirme yaklaşımları ve uygulamaları incelendiğinde bazı farklılıkların olduğu gözlenmiştir. Ana babaların karşılaştırıldığı çalışmalarda, babaların duygu sosyalleştirmeyi “kendi işleri olarak görmedikleri” belirtilmektedir (Denham ve Kochanoff 338). Anneler, babalara kıyasla duygular hakkında daha fazla konuşmakta ve duygulara daha fazla önem vermektedirler (Fivush ve diğerleri 233). Babalar ise genel olarak duygu ifadesini daha az teşvik etmekte (Fuchs ve Thelen 1315; Saarni, Mumme ve Campos 237; Zeman ve Garber 968) ve olumsuz duyguların açık şekilde ifade edilmesini daha az kabul etmektedirler (Denham ve Kochanoff 337). Ek olarak, babalar annelere kıyasla daha çok cezalandırıcı ve daha az destekleyici tepkiler vermektedir.

Ana Babaların Duygu Sosyalleştirme Uygulamaları ile İlişkili Faktörler

Eisenberg, Cumberland ve Spinrad (243), öne sürdükleri kuramsal modelde, ana babaların duygu düzenleme becerileri, psikolojik sorunları, kişiliği ve eşler arası uyum gibi çeşitli faktörlerin duygu sosyalleştirme uygulamaları ile ilişkili olduğuna ve ana baba duygu sosyalleştirme uygulamalarının daha iyi anlaşılabilmesi için bu faktörlerin göz önünde bulundurulması gerektiğine dikkat çekmektedirler.

Ana Babaların Duygu Düzenleme Becerileri: Alan yazında en çok kabul gören tanım, Thompson'un (27-28) duygu düzenleme tanımıdır. Buna göre; “*Duygu düzenleme, kişinin amacına ulaşması için, duygusal tepkileri, özellikle de onların*

yoğun ve geçici özelliklerini gözlemek, değerlendirmek ve düzenlemekten sorumlu dışsal ve içsel süreçleri kapsar". Duygu düzenleme, sadece duyguları kontrol etme veya durdurma anlamına gelmemekte, aynı zamanda sosyal etkileşimlerde kişinin amacı doğrultusunda duygusal ifadelerini gizleme ve farklı bir ifade sergileme becerisini de kapsamaktadır (Walden ve Smith 7). Bununla birlikte, duygunun kontrol edilmesi yerine yumuşatılarak deneyimlenmesi de duygu düzenleme sürecinde önemlidir. Bu sayede kişiler uygunsuz dürtüsel davranışlarının önüne geçmiş ve istenilen amaç doğrultusunda davranma becerileri kazanmış olurlar (Linehan 67).

Ana babaların kendi duygularını deneyimleme biçimleri ve bu duygularla başa çıkma yolları, çocuklarının duygularına verdikleri tepkileri etkilemektedir (Eisenberg, Cumberland ve Spinrad 243, 246). Dolayısıyla, ana babaların kendi duygu düzenleme becerilerinin, çocuklarının duygu düzenleme kapasitelerinin gelişiminde önemli bir rolü vardır (Bariola, Gullone ve Hughes 446). Zeman ve diğerlerine göre (159), etkili duygu düzenleme becerisine sahip ana babalar, çocuklarına daha sıcak ve destekleyici tepkiler göstermektedirler. Aksine, kendi duyguları ile etkin şekilde baş edemeyen ana babalar ise çocuklarına daha fevri ve sert tepkiler göstermektedirler. Atay (61), yaşları 39 ile 75 ay arası değişen çocuklar ve onların annelerinin katıldığı tez çalışmasında, annelerin duygu sosyalleştirme uygulamalarını incelemiştir. Bu çalışmada, duygularının daha az farkında olan annelerin, duygulara ilişkin destekleyici baş etme stratejilerini daha az kullandığı ve bunun doğal sonucu olarak, bu annelerin çocuklarının olumsuz duyguları ile baş etme konusunda yetersiz olduğu görülmüştür. Benzer şekilde, Hughes ve Gullone (697), kendi duygularını bastıran annelerin, çocuklarının olumsuz duygularına karşı cezalandırıcı ve küçümseyici tepkiler verdiklerini belirtmişlerdir. Aksine, duyguları ile etkili şekilde baş eden anneler ise, çocuklarının olumsuz duygularına daha çok destekleyici tepkiler vermektedirler (Hughes ve Gullone 696).

Ana Babaların Psikolojik Sorunları: Ana babaların psikolojik sorunları, onların duygu sosyalleştirme uygulamalarını da işlevsiz hale getirmektedir. Öyle ki ana babalar kendi duygusal sorunlarına odaklandıkları için çocuklarının duygusal tepkilerine karşı destekleyici olmayan yaklaşımlar sergileyebilmektedirler. Bununla birlikte, özellikle birincil bakım veren annelerin psikolojik sağlığının bozulması ile olumlu ana-babalık davranışlarının azaldığı ve anne çocuk ilişkilerinin niteliğinin zayıfladığı belirtilmektedir (Baydar, Akçınar ve İmer 90-91). Duygu sosyalleştirme konusunda yapılan araştırmalarda, klinik anlamda tanı almış ana babalar ve

onların çocukları ile yapılmış çalışmalar oldukça azdır. Görece az bu çalışmalara göre, depresif belirtiler gösteren anneler, çocuklarının duygu düzenleme becerilerini ketleyici yaklaşımlar sergilemektedirler (Morris ve diğerleri 378). Cindioğlu (35-36) okul öncesi dönemde (3-6 yaş) çocuğu olan depresyon tanısı alan 40 anne ile depresyon tanısı almamış 40 annenin duygu sosyalleştirme yaklaşımlarını karşılaştırmıştır. Araştırma bulguları depresyon tanısı alan annelerin diğerlerine kıyasla destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme yaklaşımlarını daha çok kullandıklarını göstermektedir. Benzer şekilde babaların psikolojik sağlığının da çocuklarının olumsuz duygularına verdikleri tepkileri etkilediği bilinmektedir. Örneğin, depresif babalar, 14-18 yaşları arasındaki ergen çocuklarının duygusal ifadelerini olumsuz şekilde değerlendirme eğilimindedirler (Hunter ve diğerleri 435).

Ana Babanın Kişiliği: Kişilik insan davranışlarına doğrudan ve dolaylı etkileri olan bir yapıdır. Belsky (83) kişiliği, ana babalığın belirleyicisi üç faktörden biri olarak göstermektedir. Araştırmacılar genel olarak kişiliği büyük beşli modeli çerçevesinde incelenmektedir. Büyük beşli modeli insanların kendilerini tanımlamada kullandıkları sıfatların kümelenmesinden oluşur (Goldberg 26). Bu beş faktör ve bu faktörlere bağlı sıfatlar şu şekildedir:

- Dışadönüklük (extraversion; kendinden emin, istekli),
 - Gelişime açıklık (openness; meraklı, hayal gücü kuvvetli),
 - Uyumluluk/geçimlik (agreeableness; cömert, kibar, sempatik),
 - Sorumluluk/öz denetim (conscientiousness; organize, planlı, sorumlu)
 - Duygusal denge/nevrotiklik (neuroticism; kaygılı, kendine acıyan)
- (Goldberg 27).

Araştırmalar, kişilik ile duygu sosyalleştirme konusuna çok fazla değinmemiştir. Fakat kısıtlı da olsa çalışmalar gösteriyor ki, kişiliğin alt boyutları duygu düzenleme ile ilişkilidir. Örneğin dışadönüklük duyguları anlamlandırma ile ilişkilendirilmiştir (Ciarrachi, Chan ve Caputi 542). Hughes ve Gullone (694), büyük beşlinin ana babalık davranışları ile ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Beş faktör arasından gelişime açıklık ve uyumluluk/geçimlilik faktörlerinin, duygu sosyalleştirme uygulamaları ile daha uyumlu olduğu belirtilmiştir (Hughes ve Gullone 696). Ng ve Diener (100) dışadönüklüğün olumlu duygularla, nevrotikliğin ise olumsuz duygularla daha fazla ilişkili olduklarını belirtmişlerdir. Bir başka deyişle, dışadönük kişiler olumlu duyguları sürdürme eğilimindeyken, nevrotik

kişilik yapısına sahip bireyler olumsuz duyguları daha fazla sürdürme eğilimindedirler (Ng ve Diener 104).

Eşler Arasındaki Uyum: Evlilik doyumu, karı kocanın birbirlerine karşı gösterdikleri sevgi biçimi, cinsel doyum, iletişim biçimi gibi kişisel boyutlardan ve verilen kararlarda eşitlik, kazanç, çalışma ve problemleri paylaşma gibi çevresel boyutlardan elde edilen psikolojik tatmin şeklinde tanımlanmaktadır (Sokolski ve Hendrick 39). Eşler arasındaki ilişkinin niteliği, ana baba-çocuk arasındaki etkileşime katkı sağlayan önemli bir faktördür. Öyle ki, eşler arası ilişkinin olumsuz olması durumunda çocuğun davranış problemlerinin arttığı belirtilmiştir (Najman ve diğerleri 1357). Ayrıca, evlilik çatışmasına maruz kalan çocukların daha fazla içselleştirme davranışları sergiledikleri bulunmuştur (Jouriles ve diğerleri 1424). Örneğin, Hatay ilinde bulunan 267 çocuk ve bu çocukların annelerinin katıldıkları bir çalışmada, annelerin duygu sosyalleştirme uygulamalarının, çocuklarda gözlemlenen davranış sorunlarına katkısı incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre; 9-13 yaş arasındaki çocuklar anne ve baba arasındaki çatışmadan dolayı kendilerini sorumlu tutarak suçluluk duymakta ve bu suçluluk hissi olumsuz duygu sosyalleştirme uygulamaları yoluyla anne ve çocuk arasındaki ilişkiyi olumsuz şekilde etkilemekte ve dolayısıyla çocuklarda davranış sorunlarını arttırmaktadır (Güven ve Erden 25).

Eşlerin arasındaki uyum ve ana baba-çocuk etkileşimlerine yansımaları, araştırmacılar tarafından yayılma hipotezi çerçevesinde incelenmiştir (Engfer 104). Yayılma hipotezi; eşler arası uyumu ve evlilik doyumu yüksek olan ana babaların, çocuklarının ihtiyaçlarına karşı daha duyarlı olduğunu savunmaktadır. Evliliklerde kızgınlık ve hiddetlenme arttığında, anne ve babanın çocuğuna karşı düşmanca ve cezalandırıcı davranma olasılığı da artmaktadır (Fincham, Grych ve Osborne 131; Margolin, Gordis ve Oliver 753). Bonney, Kelley ve Levant (409) evlilik doyumunun, babanın çocuğun bakımına katılımını etkileyen önemli faktörlerden biri olduğunu belirtmişlerdir. Crouter ve diğerleri (431) evlilik ilişkisinin niteliğini baba katılımını etkileyen faktörler arasında göstermişlerdir. Benzer şekilde, Wong, McElwain ve Halberstadt (451), evlilikte çatışma ve ikircik (ambivalent) durumlarında, çocuğun olumsuz duygularına babaların olumsuz tepkiler verdiklerini belirtmişlerdir.

Çocuğun Mizacı

Duygu sosyalleştirme yaklaşımlarının her koşulda, her çocuk üzerinde aynı etkiyi ortaya çıkaracağını söylemek doğru değildir. Çocuğun mizacı, sosyalleştirme sürecinin önemli bir ögesidir. Araştırmacılar, mizaç örüntüleri doğrultusunda

çocukları kolay, zor ve yavaş alışan şeklinde sınıflandırmıştır (Thomas ve Chess 347). Uyku ve beslenme düzenlerinde sorun olmayan, değişikliklere uyum gösterebilen, sakin huylu çocuklar kolay mizaçlı şeklinde tanımlanmaktadır. Zor mizaca sahip çocuklar ise düzensiz uyku ve beslenme alışkanlıklarına sahip, yeniliğe ve değişikliğe kolay uyum gösteremeyen, olumsuz duygu durumu (Örn: kırgınlık, hırçınlık) içinde olan çocuklar şeklinde tanımlanır. Yavaş alışan çocuklar, yeniliğe ve değişikliğe uyumda iki uç nokta arasında yer alan, zor çocuklara göre daha az olumsuz tepki veren, az hareketli ve zaman zaman hırçın olabilen çocuklardır (Thomas ve Chess 347). Araştırmalar gösteriyor ki, mizaç özelliklerindeki farklılıklar, ana baba-çocuk ilişkisinde ve duygusal iyilik halinde bireysel farklılıklara yol açmaktadır (Galambos ve Costigan 362-363). Örneğin, annelerin bildirimine göre, mizacı kolay çocuklar babaları tarafından daha fazla tercih edilmektedir (Manlove ve Vernon-Feagans 309). Fox (364), tepkiselliği yüksek düzeyde olan çocukların duygularını düzenlemek için ana babalarının desteğine ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Bu çocuklar, olumsuz duyguları ile baş etme konusunda daha çok zorlanırlar ve etkin duygu düzenleme stratejisi geliştirmelerinde mizaçları yüzünden kısıtlanmaktadır (Fox 364). Root ve Stifter (241), okul öncesi çocukların mizaçlarının, annelerinin duygu sosyalleştirme inançlarını düzenlemede etkili olduğunu belirtmişlerdir. Mizaç olarak daha az girişken olan çocuklarda, annelerin destekleyici duygu sosyalleştirme davranışlarının artması, çocuklarının grup oyunlarına katılımını arttırmaktadır (Root ve Stifler 253). Benzer şekilde Altan (99), girişken mizaca sahip çocukların, girişken olmayan çocuklara kıyasla olumlu veya olumsuz duygulara daha uygun tepkiler gösterdiğini ve sosyal becerilerinin daha fazla gelişmiş olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla çocuğun mizacı, duygu ilişkili inançlarını ve ana babalarının uygulamalarını etkileyebilmektedir.

Duygu Sosyalleştirme Uygulamalarının Erken Çocukluk Döneminde Duygusal ve Sosyal Yetkinlik Üzerindeki Etkisi

Araştırmalar, son yıllarda, kişilerin kendi deneyimlediği duygular ile başkalarının deneyimlediği duygulara verdiği tepkileri tanımlayan bir takım temel becerileri ele almaktadır.

Bu beceriler;

- Kişinin kendi duygularını anlamasını ve diğer kişilerle deneyimlediği duyguları nasıl hissettiğine dair iletişim kurabilmesini,

- Diğer insanların duygularını anlama ve her iki tarafın (kişinin kendisi ve diğer kişiler) duygusal bir durumu deneyimlediğinde bu duyguları tanımlaması ve etkileşim halinde olmasını,
- Kişinin kültüre ve duruma uygun şekilde kendi duygularını düzenleyebilmesini (duyguları kontrol etme, ifade etme ve ayarlayabilme),
- Kişinin yaşamındaki amaçları başarabilmesi için duygularını kullanabilmesini içermektedir (Eisenberg Cumberland ve Spinrad 258; Halberstadt, Denham ve Dunsmore 94; Mayer ve Salovey 3).

Duygusal yetkinlik, özetle, kişinin duygularının deneyimlenmiş ya da deneyimlenmemiş şekilde ifade edilmesini, duyguların yaşa ve sosyal uygunluğa göre düzenlenmesini ve bu süreçlerin kişinin kendisi ve diğerleri için çözümlenmesini içerir (Halberstadt, Denham ve Dunsmore 79). Duygusal deneyimlerin incelendiği araştırma bulguları, duygusal becerilerin daha iyi yaşamsal sonuçlarla ilişkili olduğunu göstermektedir (Denham ve Burton 225). Duygusal yetkinlik çocukların uyumu için önemlidir; çünkü zor akranlarla etkileşime girmek gibi sosyal açıdan güç durumları aşabilmek, duygusal olarak olumlu ve sakin kalmayı, aynı zamanda da duygularla etkili bir şekilde baş edebilmeyi gerektirir (Zahn-Waxler 103). Duyguları anlama, çocukların kendi hislerini ifade etmelerinde, bu hislere ait geri bildirimleri anlamalarında ve olaylar ile duygular arasındaki nedensel bağlantıları kurabilmelerinde etkilidir (Denham, Zoller ve Couchoud 929). Sroufe (39), duygusal gelişimin bilişsel ve sosyal gelişim gibi diğer alanlarla bağlantılı olduğunu belirtmiştir. Yağmurlu ve Altan (275) da, 4-5 yaşındaki 145 anne-çocuk ikilisiyle yaptıkları çalışmada annelerin olumlu duygu sosyalleştirme yaklaşımlarının, çocuğun duygu düzenleme becerilerine önemli etkilerinin olduğunu göstermişlerdir.

Okul öncesi dönemde çocukların dil ve bilişsel gelişimlerdeki ilerlemeler, çocukların duyguları anlamasına katkı sağlamaktadır. Duygusal gelişim; ana baba, akran ve arkadaşlarla etkileşimle birlikte başlayıp okul öncesi dönem ve ilkökul yıllarında devam etmektedir. Okul zamanına gelinceye kadar çoğu çocuk hisleri hakkında iletişim kurma ve duygularını düzenleyebilme becerisi geliştirir (Denham 3). Örneğin, 5 ile 12 yaş arasında çocukların ikircikli durumları değerlendirme, duygusal patlamaları, köreltme ve hissedilmemiş duygusal yüzleri (emotional front) gösterme becerileri çarpıcı şekilde artmaktadır (Saarni, Mumme ve Campos 202, 204). Duygusal yetkinliğin hem erken yaşlarda hem de ileriki yaşlarda sosyal yetkinliğe uzun erimli doğurguları bulunmaktadır. Duyguları anlama ve düzenleme

becerilerinin çocuklarda okul uyumu gibi pek çok sosyal alana katkı sağladığı belirtilmektedir (Shields ve diğerleri, 73). Denham ve Kochanoff (311), çocukların 3 ve 4 yaşlarındaki duygusal yetkinliklerinin, aynı yaştaki ve anaokulu zamanındaki sosyal yetkinliklerini yordadığını belirtmişlerdir.

Sosyal yetkinlik, bireyin birbirinden farklı zaman ve sosyal etkileşim ortamlarında bir yandan kişisel hedeflerine ulaşırken aynı zamanda kişinin diğerleriyle olumlu ilişkileri etkili biçimde gerçekleştirmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Rubin, Bukowski ve Parker 13). Sosyal yetkinlik, sosyal uyum, sosyal performans ve sosyal beceriyi de içine alan çok boyutlu bir yapıdır (Cavell 111). Bir çocuğun diğer bireylerle başarılı biçimde sosyal etkileşim deneyimlemesi için, pek çok sosyal davranış ve yetiyi içeren kişiler arası karmaşık becerileri edinmesi ve kendi istekleri ile diğerlerinin istekleri arasındaki dengeyi sağlayacak şekilde bu becerileri kullanabilmesi gerekmektedir (Rose-Krasnor 111-112).

Sosyal yetkinlik zaman içerisinde gelişen bir kavramdır (Semrud-Clikerman 1-2). Sosyal yetkinliğin temel bileşenlerinden biri dil ve konuşma yeteneğidir. Garfield, Peterson ve Perry (502), kişinin bakış açısını anlama yeteneğinin hem dil kazanımına hem de çocuğun gelişmekte olan sosyal anlayışına bağlı olduğunu belirtmişlerdir. Sosyal yetkinliğin temel bileşenlerinden bir diğeri; duygusal mesajları doğru şekilde alma ve gönderme yeteneğidir (Halberstadt 79-80). Dolayısıyla sosyal ve duygusal yetkinlik tamamıyla birbirinden bağımsız kavramlar değildir. Çünkü çocuklar faydalı arkadaş ilişkileri ve diğer sosyal ilişkileri geliştirebilmek için diğer kişilerin duygusal durumlarını anlama yeteneğine sahip olmalıdır (Denham ve diğerleri 902). Bir kişinin duygusal durumunu anlamak için yüz ifadesi, mimikler ve prosodi (konuşmada sesin tonu, rengi, vurgusu, melodik yapısı, ritmi vb. özelliklerinden anlam çıkarma ve bu özellikleri kullanarak anlam ifade edebilme yetisi) gibi sözel olmayan ipuçlarını yakalaması gerekmektedir. Bu ipuçlarını doğru şekilde anlamak sosyal yetkinliğin gelişimi açısından oldukça önemlidir ve en erken gelişen becerilerden biri olarak kabul edilmektedir (Semrud-Clikerman 7).

Alan yazın incelendiğinde, ana baba duygu sosyalleştirme uygulamaları ile duygusal ve sosyal yetkinliğin ilişkili olduğu görülmektedir. Destekleyici duygu sosyalleştirme yaklaşımlarının çocuğun duygusal ve davranışsal gelişimine katkı sağladığına vurgu yapılırken, destekleyici olmayan duygu sosyalleştirme yaklaşımlarının sosyal ve duygusal gelişime zarar verdiği ifade edilmektedir (Eisenberg, Cumberland ve Spinrad 258). Örneğin, duygular konusunda daha fazla

açıklama yapan ve daha az cezalandırıcı tepkiler gösteren ana babaların okul öncesi çocukları; akranlarına karşı daha fazla olumlu sosyal davranışlar sergilemektedirler (Garner, Dunsmore ve Southam-Gerrow 259). Ayrıca, olumsuz duyguları daha fazla onaylayan ana babaların çocukları, stres ile başa çıkma konusunda daha başarılıdırlar. Ana babaların bu tutumu, çocuklarının duygularına ilişkin bilgilerine katkı sağlamaktadır (Shipman ve diğerleri 269). Annelerin üzüntü ve öfke gibi olumsuz duyguları daha fazla kabul etmesi, çocuklarının duygu düzenleme becerilerini artırmakta ve saldırgan davranışlarını azaltmaktadır (Ramsden ve Hubbard 657).

Aile ortamında duygu ifadesinin teşvik edilmesi ve duygular hakkında daha fazla konuşulması, çocuklarda sosyal yetkinlik ile ilişkilendirilmiştir. Duygularını ifade etmeleri konusunda ana babaları tarafından desteklenen çocukların sosyal yetkinliklerinin daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Baker 412). Dolayısıyla ana babaların destekleyici duygu sosyalleştirme uygulamaları çocuklarının sosyal çevresine uyumunu kolaylaştırması, okul başarısını olumlu şekilde etkilemesi ve ilerideki sosyal yetkinliklerini yordaması açısından önemlidir (Denham, Basett Wyatt 623). Çocuklarının olumlu duygularına ana babaların verdiği olumsuz tepkiler, çocuklarda olumsuz davranış örüntüleri ile ilişkilendirilmiştir (Shewark ve Blandon 266). Özellikle babaların çocuklarının olumlu ve olumsuz duygu ifadelerine gösterdiği tepkiler çocuklarının duygu düzenleme becerileri ile ilişkilendirilmiştir (Shewark ve Blandon 277-278). Bu alandaki çalışmalar gösteriyor ki, ailede olumsuz duygu ifadesi çocukların düşük düzeydeki duygu düzenleme becerileri ile ilişkilidir (Ramsden ve Hubbard 658-659). Haşçuhadar (47), Bolu ilinde bulunan 4-5 yaşındaki 170 çocuk ve bu çocukların anneleri ile öğretmenlerinin yer aldığı yüksek lisans tezinde okul öncesi kuruma devam eden çocukların hazzı geciktirme, sosyal yetkinlik ve yaratıcıkları ile annelerinin duygu sosyalleştirme uygulamaları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bulgulara göre, çocukların olumsuz duygularına annelerinin gösterdiği cezalandırıcı tepkiler çocukların sosyal yetkinliklerinin gelişmesine ket vurmaktadır. Benzer şekilde, ana babaların çocuklarının duygularına gösterdikleri tepkilerin cezalandırıcı veya daha az destekleyici olması, çocuklarda uyum problemleri ile ilişkili bulunmuştur (McElwain, Halberstadt ve Volling 1408).

Ana babaların duygu sosyalleştirme uygulamalarına dair yapılan araştırmalar genellikle annelerden alınan verilere dayanmaktadır. Bu çalışmalar, çocukların sosyal ve duygusal yetkinliklerinde, annelerin destekleyici ve destekleyici

olmayan duygu sosyalleştirme uygulamalarının önemli olduğuna işaret etmektedir (Eisenberg, Cumberland ve Spinrad 264; Garner, Dunsmore ve Southam-Gerrow 259; Gottman, Katz ve Hooven 243). Ancak, çocukların duygusal ve sosyal gelişimlerinde babaların duygu sosyalleştirme uygulamalarının da önemli bir rol oynadığı görülmektedir. McElwain, Halberstadt ve Volling (1408), ana babalardan birinin destekleyici (duygu odaklı, problem odaklı ve duygu ifadesini teşvik eden tepkiler) diğerinin ise destekleyici olmayan (cezalandırıcı, küçümseyici ve ana babalarda sıkıntı uyandıran tepkiler) duygu sosyalleştirme yaklaşımları sergilemelerinin, çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimleri için en uygun yaklaşım olduğunu belirtmişlerdir. Benzer şekilde Kaya (74), annelerin düşük düzeyde destekleyici duygu sosyalleştirme sergilemeleri durumunda, babaların destekleyici duygu sosyalleştirme yaklaşımlarının, çocuklarının duygu düzenleme becerileri ile olumlu yönde ilişkili olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla anne ve babaların duygu sosyalleştirme uygulamalarında birbirine benzer veya birbirinden farklı tutumlar sergilemelerinin, çocuklarının sosyal ve duygusal yetkinliklerine olumlu ve olumsuz katkılarının olabileceği görülmektedir. Bu nedenle ana babaların duygu sosyalleştirmeye dair tutumlarındaki benzerlik ve farklılıkların çocuklar üzerindeki etkilerinin ve nedenlerinin derinlemesine incelenmesi önem arz etmektedir.

Sonuçlar

Erken çocukluk döneminde duygusal ve sosyal yetkinliğin kazanımında, ana babaların davranışlarının ve duygu sosyalleştirme uygulamalarının önemli bir rol oynadığı dünyada ve ülkemizde yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur (Foster, Reese-Weber ve Kahn 277; Garner 181; Güven 61; Jia ve Schoppe-Sullivan 106; Öztürk 168). Önceki bölümlerde de vurgulandığı gibi duygu sosyalleştirme üzerine yapılan araştırmalar, sosyal ve duygusal gelişim sürecinde genelde annelerin etkisine odaklanmaktadır (Chen, Lin ve Li 403). Babaların okul öncesi çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimlerine katkılarını, babalardan elde edilen veriler doğrultusunda inceleyen çalışmalar ise sayıca yetersizdir. Babaların sosyal ve duygusal gelişim alanlarındaki rollerini inceleyen kısıtlı sayıdaki araştırma, okul öncesi çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerinde babaların katkılarının önemli olduğunu göstermektedir (C. Baker 194; Bonney, Kelley ve Levant 409; Dette-Hagenmeyera, Erzinger ve Reichle 132-133; Foster 277; Jia ve Schoppe-Sullivan 106; McWayne ve diğerleri 898). Bununla beraber, anne babaların duygu düzenleme becerilerinin, kişilik özelliklerinin, psikolojik durumlarının ve evlilikte yaşadıkları çatışmaların duygu sosyalleştirme yaklaşımlarının belirlenmesinde

önemli olduğu görülmektedir (Kaya 49,52). Ancak, ana babaların duygu sosyalleştirme uygulamalarının şekillenmesinde önemli olduğu düşünülen bu kavramların hem uluslararası hem de ulusal yazında çok az çalışmada yer aldığı bilinmektedir. Bu nedenle, gelecek çalışmalarda bu kavramların ana babaların duygu sosyalleştirme uygulamalarına etkileri ve dolaylı olarak çocukların sosyal ve duygusal yetkinlikleri ile ilişkileri daha derinlemesine incelenmelidir.

Bununla beraber çocukların sadece duygusal ve sosyal yetkinlik kazanmalarında değil, toplumsal değerleri edinmelerinde ve olumlu sosyal davranışlar sergilemelerinde de ana babaların duygu sosyalleştirme uygulamalarının önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Çünkü ana babalar çocuklarının duygularını tanımalarına, anlamlandırmalarına, onları ifade etmelerine izin verdikleri ölçüde, çocukları olumsuz bir duygu yaşadıklarında bu duygu ile baş etme konusunda rahat ve donanımlı olacaklardır. Özellikle empati ve sempati gibi ahlâki duyguların gelişiminde ana babanın sunduğu bu destek ve rehberlik önem arz etmektedir. Öyle ki, olumsuz bir duygu yaşadığında bununla rahat bir şekilde baş edebilen çocuk başkalarının yaşadığı olumsuz duygulara şahit olduğunda o kişilerin duygularına odaklanabilecektir. Aksine, kendi olumsuz duyguları ile baş edemeyen çocuk ise başkalarının yaşadığı olumsuz duygulara şahit olduğunda yoğun bir stres yaşayacak ve bir an önce bu stresten kurtulmanın yoluna gidecektir. Bu nedenle de başkalarının duygularına empati ve sempati göstermek yerine kaçınacak ve yok sayacaktır. Bunun neticesinde, çocuklardan belli değerleri kazanmasını ve olumlu sosyal davranış geliştirmesini beklemek olanaklı olmayacaktır. Alan yazına bakıldığında bu konuda yapılan çalışmaların çoğunlukla başkalarının bakış açısından değerlendirme yapma gibi bilişsel becerilerinin önemine vurgu yaptığını, duygusal süreçlerin rolünün ise göz ardı edildiğini görüyoruz. O nedenle gelecek çalışmalarda toplumsal değerlerin kazanılmasında empati ve sempati gibi ahlâki duygular üzerinden duygu sosyalleştirme uygulamalarının rolünün incelenmesi önemlidir. Son olarak, duygu sosyalleştirme uygulamalarının çocuğun mizacına göre şekillendiği, benzer uygulamaların farklı mizaca sahip çocuklarda farklı şekilde etki gösterdiği, alan yazındaki bulgular tarafından desteklenmektedir. Dolayısıyla ana baba duygu sosyalleştirme uygulamalarının çocuk sonuç davranışları ile ilişkilendirilmesinde çocuğun mizacının olası yansımalarını da göz önünde bulundurmamak önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Altan, Özge. *The Effects of Maternal Socialization and Temperament on Children's Emotion Regulation*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2006.
- Atay, Zeynep. *The Relationship Between Maternal Emotional Awareness and Emotion Socialization Practices*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2009.
- Aydın, Fulya. *Maternal Emotion Regulation, Socio-Economic Status and Social Context as Predictors of Maternal Emotion Socialization Practices*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2010.
- Baker, Claire E. "Fathers' and Mothers' Home Literacy Involvement and Children's Cognitive and Social Emotional Development: Implications For Family Literacy Programs." *Applied Developmental Science* 17.4 (2013): 184-197.
- Baker, Jason K., Rachel M. Fenning ve Keith A. Crnic. "Emotion Socialization By Mothers and Fathers: Coherence Among Behaviors and Associations with Parent Attitudes and Children's Social Competence." *Social Development* 20.2 (2011): 412-430.
- Bariola, Emily, Elizabeth K. Hughes ve Eleonora Gullone. "Relationships Between Parent and Child Emotion Regulation Strategy Use: A Brief Report." *Journal of Child And Family Studies* 21.3 (2012): 443-448.
- Baydar, N., B. Akcinar ve N. Imer. "Environment, Socio-Economic Context, and Parenting." *Parenting: Theory and Research* (2012): 81-128.
- Belsky, Jay. "The Determinants of Parenting: A Process Model." *Child Development* (1984): 83-96.
- Bonney, Jennifer F., Michelle L. Kelley ve Ronald F. Levant. "A Model of Fathers' Behavioral Involvement in Child Care in Dual-Earner Families." *Journal of Family Psychology* 13.3 (1999): 401-415.
- Cavell, Timothy A. "Social Adjustment, Social Performance, and Social Skills: A Tri Component Model of Social Competence." *Journal of Clinical Child Psychology* 19.2 (1990): 111-122.
- Chan, Siu Mui, Jennifer Bowes ve Shirley Wyver. "Parenting Style as A Context for Emotion Socialization." *Early Education and Development* 20.4 (2009): 631-656.

- Cheah, Charissa ve Kenneth Rubin. "European American and Mainland Chinese Mothers' Responses to Aggression and Social Withdrawal in Preschoolers." *International Journal of Behavioral Development* 28.1 (2004): 83-94.
- Chen, Fu Mei, Hsiao Shih Lin ve Chun Hao Li. "The Role of Emotion in Parent-Child Relationships: Children's Emotionality, Maternal Meta-Emotion, and Children's Attachment Security." *Journal of Child and Family Studies* 21.3 (2012): 403- 410.
- Cindioğlu, Merve Dilan. *3-6 Yaş Çocuğu Olan Depresyonlu ve Depresyonu Olmayan Annelerin Ebeveyn Öz Yeterlikleri Çocuk Mizaç Algısı ve Duygu Sosyalleştirme Tepkilerinin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, 2015.
- Crouter, Ann C. ve diğerleri "Processes Underlying Father Involvement in Dual-Earner and Single-Earner Families." *Developmental Psychology* 23.3 (1987): 431-440.
- Çorapçı, Feyza. "Ailede Duygu Sosyalleştirme Süreci ve Çocuğun Sosyo Duygusal Gelişimi." *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma*. Ed. Melike Sayıl ve Bilge Yağmurlu. İstanbul: Koç Üniversitesi, 2012. 271-294.
- Çorapçı, Feyza, Nazan Aksan ve Bilge Yağmurlu. "Socialization of Turkish Children's Emotions: Do Different Emotions Elicit Different Responses?." *Global Studies of Childhood* 2.2 (2012): 106-116.
- Denham, Susanne A. *Emotional Development in Young Children*. New York: Guilford Press, 1998. 3-31.
- Denham, Susanne A., Daniel Zoller ve Elizabeth A. Couchoud. "Socialization of Preschoolers' Emotion Understanding." *Developmental Psychology* 30.6 (1994): 928-936.
- Denham, Susanne A., Hideko H. Bassett ve Todd Wyatt. "The Socialization of Emotional Competence." *Handbook of Socialization: Theory and Research* (2007): 614-637.
- Denham, Susanne A. ve Rosemary Burton. "A Social-Emotional Intervention for at Risk 4-Year-Olds." *Journal of School Psychology* 34.3 (1996): 225-245.
- Detle-Hagenmeyer, Dorothea E., Andrea B. Erzinger ve Barbara Reichle. "The Changing Role of The Father in The Family." *European Journal of Developmental Psychology* 11:2 (2014): 129-135.

- Dunn, Judy, Jane Brown ve Lynn Beardsall. "Family Talk About Feeling States and Children's Later Understanding of Others' Emotions." *Developmental Psychology* 27.3 (1991): 448-455.
- Eisenberg, Nancy, Amanda Cumberland ve Tracy L. Spinrad. "Parental Socialization Of Emotion." *Psychological Inquiry* 9.4 (1998): 241-273.
- Eisenberg, Nancy ve Richard A. Fabes. "Mothers' Reactions To Children's Negative Emotions: Relations To Children's Temperament And Anger Behavior." *Merrill Palmer Quarterly* 40.1 (1994): 138-156.
- Engfer, Anette. "The Interrelatedness of Marriage and The Mother-Child Relationship." *Relationships Within Families: Mutual Influences* (1988): 104-118.
- Fincham, Frank D., John H. Grych ve Lori N. Osborne. "Does Marital Conflict Cause Child Maladjustment? Directions And Challenges For Longitudinal Research." *Journal of Family Psychology* 8.2 (1994): 128-140.
- Fivush, Robyn ve diğerleri. "Gender Differences in Parent-Child Emotion Narratives." *Sex Roles* 42.3-4 (2000): 233-253.
- Fivush, Robyn ve Qi Wang. "Emotion Talk in Mother-Child Conversations of the Shared Past: The Effects of Culture, Gender, and Event Valence." *Journal of Cognition and Development* 6.4 (2005): 489-506.
- Foster, Phillip A., Marla Reese-Weber ve Jeffrey H. Kahn. "Fathers' Parenting Hassles and Coping: Associations with Emotional Expressiveness and Their Sons' Socioemotional Competence." *Infant and Child Development* 16.3 (2007): 277-293.
- Fox, Nathan A. "Psychophysiological Correlates of Emotional Reactivity During the First Year of Life." *Developmental Psychology* 25.3 (1989): 364-372.
- Fuchs, Dayna ve Mark H. Thelen. "Children's Expected Interpersonal Consequences of Communicating Their Affective State and Reported Likelihood of Expression." *Child Development* (1988): 1314-1322.
- Galambos, Nancy L. ve Catherine L. Costigan. "Emotional and Personality Development in Adolescence." *Handbook of Psychology* (2003).
- Garfield, Jay L., Candida C. Peterson ve Tricia Perry. "Social Cognition, Language Acquisition and The Development of The Theory Of Mind." *Mind & Language* 16.5 (2001): 494-541.

- Garner, Pamela W. "Prediction Of Prosocial and Emotional Competence from Maternal Behavior in African American Preschoolers." *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology* 12.2 (2006): 179-198.
- Garner, Pamela W. ve diğeri "Low-Income Mothers' Conversations About Emotions and Their Children's Emotional Competence." *Social Development* 6.1 (1997): 37-52.
- Garner, Pamela W., Julie C. Dunsmore ve Michael Southam-Gerrow. "Mother-Child Conversations About Emotions: Linkages to Child Aggression and Prosocial Behavior." *Social Development* 17.2 (2008): 259-277.
- Goldberg, Lewis R. "The Structure of Phenotypic Personality Traits." *American Psychologist* 48.1 (1993): 26-34.
- Gottman, John M., Lynn Fainsilber Katz ve Carole Hooven. "Parental Meta-Emotion Philosophy and The Emotional Life of Families: Theoretical Models and Preliminary Data." *Journal of Family Psychology* 10.3 (1996): 243-268.
- Güven, Esra. *Çocuğun Davranış Sorunları ile Algıladığı Anne Baba Çatışması Arasındaki İlişkiler: Duygu Sosyalleştirmenin Aracı Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2013.
- Güven, Esra ve Gülsen Erden. "A Review in The Context Of Emotion Socialization." *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health* 20.2 (2013): 119-130.
- Güven, Esra ve Gülsen Erden. "Duygu Sosyalleştirmenin Çocuklarda Gözlenen Davranış Sorunlarına Katkısı." *Türk Psikoloji Dergisi* 32.79 (2017): 18-32.
- Halberstadt, Amy G., Susanne A. Denham ve Julie C. Dunsmore. "Affective Social Competence." *Social Development* 10.1 (2001): 79-119.
- Hasçuhadar, Bilgesu. *Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklarda Ebeveynlik Davranışları, Duygu Sosyalleştirme, Hazzı Geciktirme, Sosyal Yeterlilik ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2015.
- Hughes, Elizabeth K. ve Eleonora Gullone. "Parent Emotion Socialisation Practices and Their Associations with Personality and Emotion Regulation." *Personality and Individual Differences* 49.7 (2010): 694-699.

- Hunter, Erin C. ve diğerleri "How Do I Feel About Feelings? Emotion Socialization in Families of Depressed and Healthy Adolescents." *Journal of Youth and Adolescence* 40.4 (2011): 428-441.
- Işık, Uslu ve Ayşe Elif. *Annelerin Çocukların Duygularına İlişkin İnançları ve Çocukların Duygu Düzenleme Becerileri ile Annelerin Çocuklarıyla Duygu İçerikli Konuşmaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2016.
- Jia, Rongfang ve Sarah J. Schoppe-Sullivan. "Relations Between Coparenting and Father Involvement in Families with Preschool-Age Children." *Developmental Psychology* 47.1 (2011): 106-118.
- Jouriles, Ernest N. ve diğerleri "Marital Adjustment, Parental Disagreements About Child Rearing, and Behavior Problems in Boys: Increasing The Specificity of The Marital Assessment." *Child Development* 62.6 (1991): 1424-1433.
- Karabulut, Nihan. *Anne-Babaların Duygusal Sosyalleştirme Davranışları İle Okul Öncesi Çocukların Akran İlişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2016.
- Kaya, Emine. *Babaların Duygu Sosyalleştirme Uygulamaları ve Bu Uygulamaların Okul Öncesi Çocuklarının Sosyal ve Duygusal Gelişimindeki Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2016.
- Kılıç, Şükran. "A Better Understanding of Parental Emotional Socialization Behaviors With An İllustrative Context." *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 10.2 (2014): 511-521.
- . *48-72 Aylık Çocukların Duyguları Anlama Becerisi ve Annelerin Duyguları Sosyalleştirme Davranışları Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, 2012.
- Korkmaz, Duygu. *Longitudinal Relations of Maternal Socialization and Temperament with Internalizing and Externalizing Behavior Problems During Middlechildhood*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Özyeğin Üniversitesi, 2016.
- Linehan, Marsha. *Cognitive-Behavioral Treatment of Borderline Personality Disorder*. Guilford Press, 1993.
- Manlove, Elizabeth E. ve Lynne Vernon-Feagans. "Caring For Infant Daughters and Sons in Dual-Earner Households: Maternal Reports of Father Involvement in

- Weekday Time and Tasks." *Infant and Child Development* 11.4 (2002): 305-320.
- Margolin, Gayla, Elana B. Gordis ve Pamela H. Oliver. "Links Between Marital and Parent-Child Interactions: Moderating Role of Husband-to-Wife Aggression." *Development and Psychopathology* 16.3 (2004): 753-771.
- Mayer, John D. ve Peter Salovey. *Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test*. Multi-Health Systems Incorporated, 2007.
- McElwain, Nancy L., Amy G. Halberstadt ve Brenda L. Volling. "Mother and Father Reported Reactions to Children's Negative Emotions: Relations to Young Children's Emotional Understanding and Friendship Quality." *Child Development* 78.5 (2007): 1407-1425.
- McWayne, Christine ve diğerleri. "Father Involvement During Early Childhood and its Association with Children's Early Learning: A Meta-Analysis." *Early Education & Development* 24.6 (2013): 898-922.
- Meyer, Sara ve Diğerleri "Parent Emotion Representations and The Socialization of Emotion Regulation in The Family." *International Journal of Behavioral Development* 38.2 (2014): 164-173.
- Morris, Amanda Sheffield ve diğerleri. "The Role of the Family Context in the Development of Emotion Regulation." *Social Development* 16.2 (2007): 361-388.
- Najman, Jake M. ve diğerleri. "Impact of Family Type and Family Quality on Child Behavior Problems: A Longitudinal Study." *Journal of The American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 36.10 (1997): 1357-1365.
- Ng, Weiting ve Ed Diener. "Personality Differences in Emotions: Does Emotion Regulation Play A Role?." *Journal of Individual Differences* 30.2 (2009): 100-106.
- Özkan, Hurşide Kübra. *Annelerin Duygu Sosyalleştirme Davranışları ile Çocukların Benlik Algısı ve Sosyal Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, 2015.
- Öztürk, Ahu. *Okul Öncesi Dönemde Sosyal Yeterlik ve Ebeveyn Çocuk Sistemi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2011.

- Ramsden, Sally R. ve Julie A. Hubbard. "Family Expressiveness and Parental Emotion Coaching: Their Role in Children's Emotion Regulation and Aggression." *Journal of Abnormal Child Psychology* 30.6 (2002): 657-667.
- Rogers, Megan L. ve diğerleri. "Maternal Emotion Socialization Differentially Predicts Third Grade Children's Emotion Regulation and Lability." *Emotion* 16.2 (2016): 280-291.
- Root, Amy Kennedy ve Cynthia Stifter. "Temperament And Maternal Emotion Socialization Beliefs as Predictors of Early Childhood Social Behavior in the Laboratory and Classroom." *Parenting: Science And Practice* 10.4 (2010): 241-257.
- Rose-Krasnor, Linda. "The Nature of Social Competence: A Theoretical Review." *Social Development* 6.1 (1997): 111-135.
- Rubin, Kenneth H., William M. Bukowski ve Jeffrey G. Parker. "Peer Interactions, Relationships, and Groups." *Handbook of Child Psychology*. Ed. W Damon ve Nancy Eisenberg. New York: Wiley, 1998. 619-700.
- Saarni, Carolyn., Donna L. Mumme, ve Joseph J. Campos, "Emotional Development: Action, Communication, and Understanding." *Handbook of Child Psychology*. Ed. W Damon ve Nancy Eisenberg. New York: Wiley, 1998. 237-309.
- Seçer, Zarife ve Nihan Karabulut. "Anne-Babaların Duygusal Sosyalleştirme Davranışları ile Okul Öncesi Çocukların Sosyal Becerilerinin Analizi." *Eğitim ve Bilim* 41.185 (2016): 147-165.
- Semrud-Clikerman, Margaret. "Social Competence in Children." *Social Competence in Children*. Boston: Springer, 2007. 1-9.
- Shewark, Elizabeth A. ve Alysia Y. Blandon. "Mothers' and Fathers' Emotion Socialization and Children's Emotion Regulation: A Within-Family Model." *Social Development* 24.2 (2015): 266-284.
- Shields, Ann ve diğerleri. "Emotional Competence and Early School Adjustment: A Study of Preschoolers At Risk." *Early Education and Development* 12.1 (2001): 73-96.
- Shipman, Kimberly L. ve diğerleri "Maternal Emotion Socialization in Maltreating and Non Maltreating Families: Implications For Children's Emotion Regulation." *Social Development* 16.2 (2007): 268-285.

- Sokolski, Dawn M. ve Susan S. Hendrick. "Fostering Marital Satisfaction." *Family Therapy* 26.1 (1999): 39-49.
- Sroufe, L. Alan. *Emotional Development: The Organization of Emotional Life in the Early Years*. Cambridge University Press, 1997.
- Tao, Annie ve diğerleri. "Chinese American Immigrant Mothers' Discussion of Emotion with Children: Relations to Cultural Orientations." *Journal of Cross Cultural Psychology* 44.3 (2013): 478-501.
- Tekin, Neslihan. *Annelere Uygulanan Çocukların Duygusal Gelişimini Desteklemeye Yönelik Eğitim Programının Annelerin Duygularını Yönetmelerine ve Çocukların Olumsuz Duyguları ile Baş Etmelerine Etkisinin İncelenmesi* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, 2016.
- Thomas, Alexander ve Stella Chess. "An Approach to The Study of Sources of Individual Differences in Child Behavior." *Journal of Clinical and Experimental Psychopathology* 18.4 (1956): 347-357.
- Thompson, Ross A. "Emotion Regulation: A Theme in Search of Definition." *Monographs of The Society For Research in Child Development* 59.2-3 (1994): 25-52.
- Uzbilir Has, Gizem. *The Relationship Between Mothers And Fathers Beliefs About Children's Emotions And Emotion Socialization Practices*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2016.
- Walden, Tedra A. ve Maureen C. Smith. "Emotion Regulation." *Motivation and Emotion* (1997): 7-25.
- Warren, Heather K. ve Cynthia A. Stifter. "Maternal Emotion-Related Socialization And Preschoolers' Developing Emotion Self-Awareness." *Social Development* 17.2 (2008): 239-258.
- Wong, Maria S., Nancy L. McElwain ve Amy G. Halberstadt. "Parent, Family, and Child Characteristics: Associations With Mother-And Father-Reported Emotion Socialization Practices." *Journal of Family Psychology* 23.4 (2009): 452-463.
- Yağmurlu, Bilge ve Özge Altan. "Maternal Socialization and Child Temperament as Predictors of Emotion Regulation in Turkish Preschoolers." *Infant and Child Development* 19.3 (2010): 275-296.

- Zeman, Janice ve diğlerleri. "Emotion Regulation in Children and Adolescents." *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics* 27.2 (2006): 155-168.
- Zeman, Janice ve Judy Garber. "Display Rules for Anger, Sadness, and Pain: It Depends on Who is Watching." *Child Development* 67.3 (1996): 957-973.